

Cross-Curricular Themes in Curricula*

F. Dilek GÖZÜTOK**

Senar ALKIN-ŞAHİN***

ABSTRACT: The present study aims to explain the purpose, function, characteristics, the need for needs analysis, and teaching and evaluation of the cross-curricular themes that have been used since the renewal of the elementary curricula in 2005. The study makes use of the explanations and suggestions in the national curricula of the other countries applying the cross-curricular approach. In the study, it has been found out that cross-curricular themes have been included in the curricula to cover the complicated issues societies face, and they should be determined considering the national and social necessities and priorities.

Key Words: Cross-curricular approach, cross-curricular elements, cross-curricular themes, whole-school approach, whole-curriculum approach

* The present study is the expanded and updated version of the paper presented at AR-GE Conference ("The Changing Face of Education: New Paradigms", Ankara, March 14th, 2009) organized by Private Arı Colleges as part of the 25th Year Activities.

** Prof. Dr., Ankara University Faculty of Educational Science, Ankara. E-mail: dgozutok@hotmail.com

*** Res. Assist., PhD., Dumlupınar University Faculty of Education, Kütahya. E-mail: senar35@gmail.com

SUMMARY

Purpose and Significance: The present study aims to explain the purpose, function, characteristics, the need for needs analysis, and teaching and evaluation of the cross-curricular themes that have been used in Turkish education system since 2005. It is expected that the study contributes to the curriculum development studies, to teachers and the researchers regarding the cross-curricular approach by clarifying the approach that has not been introduced in the researchers conducted country-wide, curricula and teachers' guide books.

Methods: Survey model was used in the study. For gathering the data, document analysis method was used and the explanations and suggestions in the national curricula of the other countries applying the cross-curricular approach were made use of.

Results: Results showed that cross-curricular themes, which are not confined to a course are formed by thematizing the contents peculiar to specific fields and taught throughout the whole curriculum. The main aim of the cross-curricular themes in the curriculum was stated as is to discuss social problems thus support the schools' function of socializing the individual. Each country, depending on the national, social and individual problems they faced, focused on different cross-curricular themes in the curriculum. For the effective instruction of cross-curricular themes, extra-curricular activities should be integrated into curriculum with a whole-school approach and teachers of different disciplines should cooperate with the school management in the evaluation process.

Discussion and Conclusions: For the cross-curricular elements to be applied effectively, it is recommended that clear and sufficient guidance for the purpose, function, and characteristics of the cross-curricular elements and their relation to the course objectives and contents should be included in the curricula or teachers' guide books. Cross-curricular elements should be updated accordingly to the needs of the individual and the society. And in doing this a comprehensive knowledge and skill development strategy should be recognized by including the universal themes such as active citizenship, social responsibilities and ethics and political literacy. In this respect, for the cross-curricular skills to be taught effectively, teachers, families, and the society should be informed about the whole-school approach and the necessity for the out-school activities.

Öğretim Programlarında Ara Disiplin Yaklaşımı*

F. Dilek GÖZÜTOK**

Senar ALKIN-ŞAHİN***

ÖZ: Bu çalışmada, 2005 yılında İlköğretim Programlarının yenilenmesinden bu yana uygulanmakta olan ara disiplinlerin; amacı, işlevi, özellikleri, belirlenmesinde ihtiyaç analizine duyulan gereksinim, öğretimi ve değerlendirme süreçleri incelenmiştir. Çalışmada tarama modelinden yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında belge tarama yöntemi kullanılmış; ara disiplin yaklaşımını uygulayan diğer ülkelerin ulusal programlarındaki açıklamalar ve öneriler incelenmiş ve bir sentezleme yapılmıştır. Ara disiplinlerin; toplumların yüz yüze oldukları karmaşık sorunların işlenmesi amacıyla öğretim programlarına yerleştirildiği; ulusal ve toplumsal gereksinim ve öncelikler dikkate alınarak belirlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Programlar arası yaklaşım, programlar arası bileşenler, ara disiplin yaklaşımı, tüm okul yaklaşımı, bütünsel program yaklaşımı

* Bu çalışma, Özel Arı Okulları tarafından 25. Yıl Etkinlikleri kapsamında düzenlenen AR-GE Konferansı'nda ("Eğitimin Değişen Yüzü: Yeni Paradigmalar", Ankara, 14 Mart 2009) "Ara Disiplin Yaklaşımı" başlığıyla sunulan bildirinin, geliştirilmiş ve güncellenmiş halidir.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara. E-posta: dgozutok@hotmail.com

*** Ar. Gör. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kütahya. E-posta: senar35@gmail.com

GİRİŞ

Bugün, iş koşullarındaki değişikliklere; yaşam kalitesini şekillendiren ekonomik verilere; sosyal uyum, sürdürülebilirlik, girişimcilik konularında izlenen politikalara bağlı olarak toplumların ve bireylerin gereksinimleri değişmektedir. Aynı oranda, bireylerin çok yönlü gelişimini destekleyen öğretim programlarının geliştirilmesine duyulan gereksinim de artmaktadır. “Geleceği tahmin edebilmiş, yarının koşullarını geliştirebilecek insanı iyi tanımlamış ve bu özellikteki insanı yetiştirebilecek programlar” (Gözütok, Akgün ve Karacaoğlu, 2005) geliştirebilmek, bireylerin ve toplumun artan gereksinimlerini dikkate almakla mümkündür. Türkiye’de 2000’li yıllara gelindiğinde; günün koşulları; çağın gereklilikleri; siyasi eğilimler; ülkenin toplumsal, felsefi, ekonomik verileri; bilginin içeriği, çeşitliliği, artışı; eğitim paradigmasının dönüşümü; batıdaki gelişmelerin yansımaları; iç kaynaklar ve dış destekler gibi pek çok değişken, bireyin ve toplumun beklentilerini, ülkenin eğitim ihtiyacını değiştirmiştir. Diğer bir deyişle, eğitimin amacına yüklenen anlam, öğrenmenin doğasını açıklayan kuramlar, okulların işlevine ilişkin öne sürülen anlayışlar ve yetiştirilmek istenen insan tipi; eğitimde dönüşümü, eğitimin çağdaş bir yorumunu zorunlu kılmıştır.

2005 yılında, Avrupa Birliği’yle işbirliği içinde yürütülen Temel Eğitime Destek Programı kapsamında Türk Milli Eğitimi’nde gerçekleştirilen yeni düzenlemeler, bu dönüşümü hayata geçirebilmek için atılan önemli adımlar arasındadır. Bu çerçevede dönüşümü hızlandırması beklenen düzenlemelerden biri ise ilköğretimde program geliştirme çalışmalarına başlanması; ilköğretimin ilk beş yılında okutulan temel derslerin (Türkçe, Matematik, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji) öğretim programlarının aynı anda ve koordineli bir biçimde geliştirilmesi olmuştur. Geliştirilen ilköğretim programlarının ülke genelinde uygulanmasına 2005–2006 öğretim yılında başlanmış; zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılmasıyla ise söz konusu öğretim programları güncellenmiştir.

Öğretim programlarında söz konusu değişikliğe gidilmesinin nedenleri olarak; *geçmişteki programların*, (1) öğrencilerde; okula, öğrenmeye, okumaya karşı isteksizlik yaratması; (2) dersler içindeki kavram bütünlüğünü ve dersler arasındaki paralellığı karşılayamaması; (3) öğrencilerin yaş ve gelişim düzeylerini dikkate almaması; (4) ezbere dayalı bilgi sunması; (5) ulusal-uluslararası değerlendirmelerde beklenen başarıyı getirmemesi gösterilmiştir. *Geliştirilecek programlarla* ise (6) eğitim bilimlerindeki araştırma bulgularının, öğretme-öğrenme anlayışındaki gelişmelerin öğretim programlarına yansıtılması; (7) ekonomiye ve demokrasiye duyarlı kaliteli ve eşitlikçi bir eğitimin sağlanması; (8) girişimci, yaratıcı, eleştirel düşünen, problem çözen, karar veren, işbirliği

yapan, kendini ifade eden bireylerin yetiştirilmesi; (9) okullarda gerçek dünya ile uyumlu bir yaşantının sağlanması; (10) bireysel ve ulusal değerlerin küresel değerleri de dikkate alarak geliştirilmesi gibi hedeflere ulaşılması planlanmıştır (İÖGM, 2004). Görüldüğü gibi bütün bu nedenler, okul sınırlarını aşarak yaşamın bütününe yayılan eğitimi, bireylerin beklenti ve isteklerine karşılık verebilecek bir düzleme ulaştırma gerekliliğine dayanmaktadır (Küken, 2006).

Dönemin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, söz konusu nedenlere bağlı olarak değiştirilen ilköğretim programlarındaki farklı yönler ise şöyle belirtilmiştir; (1) bilişsel ve yapılandırmacı öğrenme yaklaşımlarının, buna uygun olarak alternatif değerlendirme yaklaşımlarının dikkate alınması; (2) öğrencinin ön plana çıkarılması; (3) konuların yapılandırılmasında sarmallık ilkesinin dikkate alınması; (4) bilgi ve becerilere öncelik verilmesi; (5) “bitişik eğik yazısının” ve “ses temelli cümle yöntemi”nin esas alınması; (6) dünya ile entegrasyonun ve AB standartlarının dikkate alınması; (7) uluslararası karşılaştırmalarda bulunularak programların bütünsel olarak ele alınması; (8) parça parça hazırlanan program anlayışından vazgeçilmesi; (9) “sekiz ortak becerinin” programa yerleştirilmesi; (10) dersler arası ilişkilendirmelere önem verilmesi ve (11) “sekiz ara disiplinin” programa yerleştirilmesi (İÖGM, 2004). Söz konusu değişikliklerin pek çoğu, bugün güncellenerek uygulanmakta olan ilkököl ve ortaokul öğretim programlarında da geçerliliğini devam ettirmektedir.

Öğretim programlarının başarısı, şüphesiz uygulanacağı iddia edilen bu farklı yönlerin hayata geçirilebilmesi ile mümkündür. Daha önce Türk Eğitim Sisteminde uygulama örneğine rastlanmayan denencel nitelikteki bu yeniliklerin hayata geçmesi, ülke tarafından içselleştirilmesi ve *sembolik* birer öge olmaktan kurtarılması; söz konusu yeniliklere uygun fiziksel koşulların karşılanması, bu yeni özelliklere ilişkin öğretmenlere yeterli eğitimin ve tanıtımın sağlanmasına ve programların sürekli değerlendirilerek geliştirilmesine bağlıdır.

Bu çalışmada, Türk eğitim sisteminde öğretim programlarına 2005’te girmiş olan ve güncellenen öğretim programlarıyla da uygulanmasına devam edilen söz konusu farklılıklardan “ara disiplin yaklaşımı” konu edilmiştir. Öğretim programlarında farklı derslerin içine yerleştirilmiş, “Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim, Sağlık Kültürü, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Kariyer Bilincini Geliştirme, Girişimcilik, Afet ve Güvenli Yaşam, Özel Eğitim, İnsan Hakları ve Vatandaşlık” olmak üzere sekiz ara disiplin yer almaktadır. Alanyazında 2005’den bu yana söz konusu ara disiplinlere ilişkin oldukça sınırlı sayıda araştırmanın yapıldığı dikkat çekmektedir (Bağlı, 2013; Elkatmış, 2012; Gözütok ve Alkın, 2008; Kansızoğlu, 2014; Taş, 2010; Ülger ve Yel, 2013; Yaşar, Çengelci-Köse, Gürdoğan-Bayır ve

Göz, 2014). Bu çalışmalar incelendiğinde, ara disiplin yaklaşımına ilişkin genel olarak; öğretmenlerin ara disiplin yaklaşımından haberdar olmadığının, ara disiplinlerin anlamını ve işlevini yanlış bildiklerinin; programa yerleştirilme amacını kavrayamadıklarının; programı ve kitapları ara disiplinlerin öğretimi ve değerlendirilmesine ilişkin kuramsal temel açısından yetersiz bulduklarının; ara disiplinler hakkında bilgilendirilmediklerinin; ara disiplinlerin öğrencilerin ve toplumun gereksinimlerine göre çeşitlendirilmesi gerektiğinin vurgulandığı dikkat çekmektedir (Gözütok ve Alkın, 2008; Gözütok, 2010; Kansızoğlu, 2014; Taş, 2010; Yaşar, Çengelci-Köse, Gürdoğan-Bayır ve Göz, 2014). Ayrıca, yürüttüğü tez çalışmasında Taş (2010), 2005 ilköğretim programının hazırlanmasında görev alan ara disiplinler komisyonu üyelerinin bile ara disiplinlerin işlevine, uygulamasına, öğretimine ve değerlendirmesine ilişkin bilgilerinin oldukça sınırlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bütün bu araştırma sonuçlarının önemli bir nedeni, Türkçe alanyazında ara disiplin yaklaşımını kuramsal açıdan tanıtmayı amaçlayan; bu yaklaşımın işlevini, amacını, felsefesini, öğretim ve değerlendirme yöntemlerini tartışan bilimsel bir çalışmanın yer almaması olabilir. Söz konusu eksiklik, öğretim programlarında ve öğretmen kılavuz kitaplarında da kendisini göstermektedir. Türkçe alanyazındaki ve öğretim programlarındaki bu boşluğa bağlı olarak bu çalışmada, özellikle ara disiplin yaklaşımını uygulayan diğer ülkelerin ulusal programlarındaki açıklamalar ve öneriler referans alınarak, öncelikle, ara disiplin yaklaşımının açıklığa kavuşturulmasını kolaylaştıran, “bütünsel program yaklaşımı” ve “programlar arası bileşenler” kavramları tanıtılmaya çalışılmıştır. Ardından, ara disiplinlerin öğretim programlarına yerleştirilme amacı, programlardaki işlevi ve özellikleri, ara disiplinlerin belirlenmesinde ihtiyaç analizine duyulan gereksinim, ara disiplinlerin öğretimi ve değerlendirilmesi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın; ülke çapında yapılmış araştırmalarda, öğretim programlarında, kılavuz kitaplarda, hizmet içi eğitimlerde yeterli düzeyde tanıtılmayan ara disiplin yaklaşımına açıklık getirmesi ve öneriler sunması açısından program geliştirme çalışmalarına, öğretmenlere ve bundan sonra ara disiplin yaklaşımına ilişkin yapılacak araştırmalara yardımcı olması umulmaktadır.

Çalışmada tarama modelinden yararlanılmıştır. Verilerin toplanmasında belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Veriler toplanırken ara disiplin yaklaşımıyla ilgili alanyazından, ara disiplin yaklaşımını uygulayan diğer ülkelerin ulusal programlarındaki açıklamalar ve önerilerden, bu ülkelerin eğitim bakanlıkları ve ilgili kurum ve kuruluşların elektronik sayfalarından yararlanılmıştır. Elde edilen bilgiler araştırmanın amaçları çerçevesinde değerlendirilerek yorumlanmaya çalışılmış ve düzenlenmiştir.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, önce, ara disiplin yaklaşımının açıklığa kavuşturulmasını kolaylaştıran “programlar arası bileşenler” kavramlarına; ardından ise ara disiplinlerin öğretim programlarına yerleştirilme amacına, programlardaki işlevine ve özelliklerine, ara disiplinlerin belirlenmesinde ihtiyaç analizine duyulan gereksinime, ara disiplinlerin öğretime ve değerlendirmesine ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Küresel ve Ulusal Değişkenlere Göre Şekillenen Programlar Arası Bileşenler

Dünyada çok kültürlülüğe bağlı olarak bugün eğitimden beklenen, ayrımcılığa karşı; özgürlüğü, kültürler arası anlayışı ve uyumu, küresel farkındalığı, herkese eşit fırsatların sunulmasını desteklemesidir (King ve Reis, 1993). Çok kültürlülüğün egemen olduğu dünyada, ülkelerin, adil ve eşit bir eğitim sistemini hayata geçirebilmeleri, küresel değişkenlerin yanında, kendi demografik yapılarını dikkate almalarını; eğitim yoluyla bireylerin ihtiyaçlarını, haklarını ve sorumluluklarını tanımasını gerektirir (Verma ve Pumfrey, 1994). Eğitim sistemlerinde bu tanımanın en somut çıktılarında biri, her ülkenin, kendi kültürel özellikleri çerçevesinde belirlediği eğitim ihtiyaçlarını öğretim programlarına yansıtmasıdır. Farklı ülkelerin son 20 yıl içinde geliştirdikleri ulusal programlar incelendiğinde, kültürel özelliklerini öğretim programlarına yansıtılabilmek ve öğrencilerin çok yönlü gelişimlerini sağlayabilmek amacıyla, programlarında *bütünsel program yaklaşımını* (whole-curriculum approach) işe koştukları dikkat çekmektedir. Bütünsel program yaklaşımı çerçevesinde geliştirilen öğretim programları, genel olarak, çekirdek derslerden (örneğin, matematik, fen, ana dil eğitimi); diğer temel derslerden (örneğin, tarih, coğrafya müzik); din eğitimi; disiplinler arası etkinliklerden; program dışı etkinliklerden ve değerlerden oluşmaktadır. Alanyazında, bütünsel program yaklaşımı çerçevesindeki bütün bu öğeleri tek bir şemsiye altında toplayan kavram ise “*programlar arası bileşenler*” (PAB) (cross-curricular elements/cross-curricular competencies) olarak adlandırılmaktadır.

İngiltere’de Ulusal Program Konseyi tarafından yayınlanan kılavuzda, programlar arası bileşenler; “bütünsel program yaklaşımının gerçekçi olarak uygulanabilmesi ve programın zenginleşmesi-çeşitlenmesi için gerekli olan yeterlilikler” olarak tanımlanmıştır (NCC, 1990, Akt. Carpenter, 1995). Öğretimi bütün programa serpiştirilerek yapılan PAB, farklı ülkelerin programlarına genelde üç kategoride yansımaktadır (Verma ve Pumfrey, 1994): Bunlardan ilki, “*programlar arası boyutlar*”dır (cross-curricular dimensions). Örneğin, kültürel çeşitlilik eğitimi, cinsellik eğitimi ve özel

eğitim. İkincisi, “*programlar arası beceriler*”dir (cross-curricular skills). Örneğin, iletişim becerileri, sayısal beceriler, çalışma becerileri, problem çözme becerileri, kişisel ve sosyal beceriler, bilgi teknolojilerini kullanma becerileri. Üçüncüsü ise, “*programlar arası temalar*”dır (cross-curricular themes).¹ Örneğin, ekonomik ve endüstriyel farkındalık eğitimi, kariyer eğitimi ve rehberlik, sağlık eğitimi, vatandaşlık eğitimi, çevre eğitimi. Söz konusu üç kavramda geçen “programlar arası” ifadesi, belirlenen bileşenlerin, programın tamamına (bütün derslere) nüfuz etmesi anlamına gelmektedir (Verma ve Pumfrey, 1994).

Son yıllarda pek çok ülkenin gerçekleştirdiği program reformunda gözlenen ve oldukça geniş bir listeyi kapsayan PAB’in öğretim programlarında yer almasının önemli bir gerekçesi, eğitim programlarının hedeflerine ulaşılmasında ve öğrencilerin bütün gereksinimlerinin karşılanmasında, temel dersler çerçevesinde belirlenen yeterliliklerin yetersiz kalmasıdır (MELS, 2008a). Bir başka ifadeyle PAB, öğrencilerin çok yönlü gelişmelerinde derslerin tek başına yetersiz kaldığı gerekçesine bağlı olarak programlarda yer almaktadır (Carpenter, 1995).

İngiltere’de ilkökul öğretmenleri için hazırlanan Ulusal Program El Kitabı’nın girişinde, PAB’in gerekliliği, okulun iki temel hedefi ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır (DFEE/QCA, 1999, Akt. Farmery, 2002). Bu açıklamaya göre, PAB’in öğretim programlarında yer almasının nedenlerinden biri, bütün öğrencilere başarıları ve öğrenmeleri için olanaklar sunmaktır. Diğeri ise öğrencilerin, ruhsal, ahlâki, kültürel, zihinsel ve bedensel gelişimlerini desteklemek; öğrencileri yetişkin yaşamının gerektirdiği sorumluluklara hazırlamaktır. Bu bağlamda PAB’in; okulun hedeflerini destekleyen ve bu hedeflere ulaşılmasını kolaylaştıran yeterliliklere karşılık geldiği söylenebilir.

Verma ve Pumfrey (1994) de öğretim programlarında PAB’a yer verilmesinin önemli gerekçelerinden birini, dünyanın her yerinde sosyal, kültürel ve ekonomik yapılanmalara bağlı olarak okulların rol ve sorumluluklarının değişmesi ile açıklamışlardır. Araştırmacılara göre bugün okullar, sınıflarda dil desteğine ihtiyaç duyan azınlık kökenli öğrencilere, farklı kültürel altyapılardan gelen öğrencilere, farklı deneyimlere sahip öğrencilere, dezavantajlı öğrencilere eşit olanaklar sunmakla yükümlüdür (Verma ve Pumfrey, 1994). Alanyazında PAB, eğitimin ve okulların sözü edilen sorumluluklarını yerine getirmek için önemli bir araç olarak görülmektedir. Çünkü bütünsel program yaklaşımının önemli bir parçası olan PAB’in öğretim programlarında işgal edeceği kapsam belirlenirken *çok*

¹ “Programlar arası tema” (cross-curricular themes) kavramı, 2005’ten bu yana Türkiye’de “ara disiplin” olarak adlandırılan kavrama karşılık gelmektedir. Araştırmanın bundan sonraki bölümünde söz konusu kavram yerine “ara disiplin” ifadesi kullanılacaktır.

kültürlü bir toplumda bütün öğrencilere eşit olanakların sunulması, dezavantajlı ya da özel eğitim gereksinimi olan öğrencilerin programdan eşit şartlarda yararlanmaları ölçüt olarak alınmaktadır (Farmery, 2002; King ve Reis, 1993; Verma ve Pumfrey, 1994). Ayrıca, özel gereksinimleri olan öğrencilere ilişkin sorunların derinlemesine düşünülmesi ve çözülmesinde başarıyla uygulanan bütünsel bir program yaklaşımının önemi açıktır (NCC, 1990, Akt. Carpenter, 1995). Dolayısıyla PAB'ın, çok kültürlü bir toplumda yaşama hazırlanmaları için bütün öğrencilere eşit olanakların ve eğitimin sunulmasına katkısı olduğu söylenebilir.

King ve Reis'e göre (1993) PAB'ın çok kültürlü bir toplumda programlara yerleştirilmesi, öncelikle, çoğulculuk ve eşitlikle ilgili konuları işleme, böylelikle, çok kültürlülük eğitiminin bütün öğrenciler için bir hak olduğunu vurgulaması yönüyle önemlidir. Bunun yanında PAB, program geliştirmenin merkezine çok kültürlülük eğitimi yerleştiren bir yaklaşımdır. Çünkü PAB, çok kültürlülük eğitiminin, basit bir üründen çok, bir süreç işi olduğu konusunda farkındalık yaratmaktadır. Araştırmacılara göre çok kültürlülük fikrinin ve bakış açısının programa yerleştirilen bir ders ile kazandırılmayacağı açıktır. Çok kültürlülük fikrinin sınıf/okul atmosferinin bir parçası olması; öğrencilerin ve öğretmenlerin tutumlarına şekil vermesi, ancak programlar arası bileşenlerin işe koşulmasıyla sağlanabilir (King ve Reis, 1993).

PAB, öğretim programlarında var olan temel konuları-ana dersleri besleme (NCC, 1990, Akt. Farmery, 2002; Verma ve Pumfrey, 1994); programa çeşitlilik ve zenginlik katma (NCC, 1990; Akt. Carpenter, 1995; Verma ve Pumfrey, 1994); konuları toplulaştırarak bir araya getirme gibi işlevlere de sahiptir. PAB çerçevesindeki boyutlar, beceriler ve temalar, bir bakıma, programın yapılanmasına ve gözden geçirilmesine; programda yer alması planlanan içeriğin yapılandırılmasına yardımcı olmaktadır (NCC 1989, Akt. King ve Reis, 1993). PAB'ın "açık uçlu" yapısı, programın güncelliğini korumasına da katkı sağlamaktadır. Çünkü PAB ve içerikleri, hızla değişen dünyada bireylerin ve toplumların gereksinimlere bağlı olarak değişebilir. Bu değişim sürecinde politik eğilimler ve ideolojik taahhütler tarafından eğitime yüklenen rollerden de kendini soyutlayabilir. Bütün bu işlevlerin bir sonucu olarak ise PAB'ın okullara özgünlük kazandırdığı söylenebilir (King ve Reis, 1993).

Temel bilgilerin, becerilerin ve anlayışların işlenmesine olanak sağlayan PAB, yazılı çizili olmayan *değerlerle* de ilgilidir. Toplumsal yararları da dikkate alındığında PAB, öğrencileri, modern dünyanın koşullarına hazırlama işlevine sahiptir. Ayrıca PAB, programın, geleneksel ders temelli uygulamaların ötesinde genişlemesine zemin oluşturmaktadır. Dünyanın hemen hemen her yerinde toplumların karşılaştığı temel

problemlerden kaynağını alan programlar arası bileşenler, toplumun karmaşık yapısı içinde, öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmaktadır. Programın güncel konular üzerine odaklanmasını sağlayarak ilköğretim okullarının pedagojisini desteklemektedir (Verma ve Pumfrey, 1994). İlköğretim, toplumdaki ve dünyadaki pek çok karmaşık yapının uyarıcı etkisine karşın; bireylerin zihinsel, bedensel, duyuşsal ve psikososyal gelişimlerinin bir bütün olarak desteklendiği, ileriki yaşamları için bilgilerinin, becerilerinin, eğilimlerinin, tutumlarının ve değerlerinin yapılandırıldığı temel dönemdir. Bu bağlamda Verma ve Pumfrey (1994) PAB'in, sözü edilen işlevlere bağlı olarak, ilköğretim programlarının içeriğine nüfuz etmesini oldukça önemli görmektedir. King ve Reis (1993) PAB'in programlara yerleştirilmesinin sözü edilen işlev ve yararlar yanında bazı sorunları da beraberinde getirdiğini ileri sürmektedirler. Araştırmacılara göre öncelikle, PAB'in hedeflerinin, öğretmenler tarafından, yerellikten uzak, fazla küresel ve geniş tabanlı görülme, buna bağlı olarak karmaşık algılanma olasılığı vardır. İkinci olarak, PAB'in kapsamı ve ilkeleri, öğrenciler tarafından günlük yaşama transfer edilmediği sürece belirsizdir. Bu noktada, PAB'in öğretim programlarına yerleştirilmesi ile hedeflenen kazanımların hayata geçirilmesi, öğretmenlerin ve okulların sorumluluğunu artırmaktadır. Üçüncü olarak, PAB'in çekirdek ve temel derslerle ilişkilendirilme zorunluluğu, PAB çerçevesinde belirlenen hedeflerin, programın uygulanma sürecinde kaybolma olasılığını beraberinde getirebilir. Çünkü öğretmenler tarafından PAB'in hedeflerinin çekirdek ve temel derslerle bütünleştirme noktasında dikkate alınmama olasılığı vardır. PAB'a ilişkin son sorun ise, PAB'in değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmış formların olmamasına bağlıdır. PAB'in değerlendirilmesi yapılmadığı sürece, PAB çerçevesinde belirlenen hedeflerin öğrencilerin tutum ve davranışlarına etkisini belirlemek olanaksızdır (King ve Reis, 1993).

Ara Disiplin Yaklaşımı

Programlar arası bileşenlerden biri olan ara disiplinler, herhangi bir ders ile sınırlandırılmayan, öğretimi bütün derslere serpiştirilerek yapılan *çekirdek içeriklere* karşılık gelmektedir (Yus, 1998, Akt. Naval, Print ve Iriarte, 2003). “Öğrenme alanlarının birleşmesi gerekliliğine” (QCA, 2008) ve “bilginin belli bir alanla sınırlandırılmayacağı” gerçeğine dayanan ara disiplin yaklaşımı; yeni disiplinlerin oluşturulması yerine, spesifik içeriklerin bütün programa eklenerek öğretilmesini öngörmektedir. Programa serpiştirilen ara disiplinler, belli alanlara ilişkin içeriklerin *tematik olarak yapılandırılması* sonucunda oluşmaktadır (Print, 1993, Akt. Naval, Print ve Iriarte, 2003).

Ara disiplinlerin programa yerleştirilmesindeki temel amaç, toplumsal sorunlara çözüm oluşturmak (MEC, 1992, Akt. Naval, Print ve Iriarte, 2003) ve öğrencilerin dünyayı anlamalarına yardımcı olmaktır. Ara disiplinler, öğretim programlarının; okulun ve toplumun yapısına, dünyadaki gerçeklere bir bütün olarak odaklanmasını sağlamaktadır (QCA, 2008). Bu yönüyle ara disiplinler, insan doğasına ait problemlerin; okullarda gözlenen sosyal problemlerin (MEC, 1992, Akt. Naval, Print ve Iriarte, 2003); bireylerin, toplumun ve dünyanın karşı karşıya kaldığı güçlüklerin (QCA, 2008) öğretim programlarına yansıtılmasında bir araçtır. Diğer bir deyişle, toplumda birbiriyle ilişkili ve karmaşık pek çok sorunu bütüncül bir yaklaşımla işleyerek programa farklı ve yeni bir bakış açısı getirmektedir (Print, 1993, Akt. Naval, Print ve Iriarte, 2003).

Bütün bunların bir çıktısı olarak ara disiplinlerin önemli bir amacı, okulların bireyi toplumsallaştırma işlevini desteklemesidir. Ara disiplinlerin doğası, öğrencilerin; kendilerine, topluma ve çevrelerine karşı geliştirdikleri eğilimlerle ilişkilidir. Öğretim programlarındaki her bir ara disiplin; daha özgür, daha barışçıl bir toplumun yapılanmasına; insanların birbirlerine ve doğal çevreye saygı duymalarına katkı sağlayacak kazanımlar içermektedir (Print, 1993, Akt. Naval, Print ve Iriarte, 2003). Bu kazanımlarla bütün ara disiplinler, temelde, toplum yaşamına katılan öğrencilerin; özerk, sorumlu ve işbirlikli çalışabilmelerini amaçlamaktadır (CCPE, 2014).

Ara disiplinlerin içerikleri, programa *zenginlik katmakta*; programın *ilişkilendirme gücünü artırmakta* (QCA, 2008); kazanımları ise ders kazanımlarının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bütün öğrenme alanlarına (yatay bütünleşme-horizontal integration) ve bütün öğretim yıllarına (dikey bütünleşme-vertical integration) uyarlanabilir yapıda olan ara disiplinler, ilköğretim düzeyinde başlamakta ve ortaöğretim düzeyine doğru devam etmektedir (MELS, 2008a). Böylelikle öğrencilerin öğretim hayatları boyunca; değerleri ve inançları tartışmalarına; bilgi düzeylerini artırmalarına, karar verme davranışlarını geliştirmelerine; uygulamalı etkinliklere katılmalarına; toplumsal etkinliklere etkin olarak katılmalarına zemin oluşturmaktadır (NCC, 1990, Akt. Verma ve Pumfrey, 1993).

Ara disiplinler; öğrencilerin, yaşamları boyunca öğrenmeye gereksinim duyacakları farklı disiplinlerden oluşsalar da (CCPE, 2014; MELS, 2008a; QCA, 2008) bir programda yer alan bütün ara disiplinlerin bazı ortak hedefleri vardır. Örneğin; bütün ara disiplinler, ortak olarak, (1) öğrencilerin, kendilerine ve başkalarına saygı duymalarını; kendilerini ve başkalarını değerli bulmalarını sağlama, (2) öğrencilerin, fiziksel, psikolojik ve sosyal potansiyellerini geliştirme, (3) öğrencilerin kendilerini ve başkalarını; güçlü ve zayıf yönleri, kişisel özellikleri, ilgileri, yetenekleri, becerileri, potansiyelleri, değerleri, motivasyonları ve ihtiyaçları açısından anlamalarını sağlama, (4) öğrenciler ile toplum arasındaki işbirliğini ve dayanışmayı

artırma gibi ortak hedeflere sahiptir (DENI, 2008). Ayrıca bütün ara disiplinler; söz konusu ortak hedeflere ulaşmak için öğrencilerde; bilgi, anlayış, inanç ve değerler düşünme ve yansıtma gibi boyutları bir bütün olarak geliştirmeyi amaçlamaktadır (DENI, 2008; NCC, 1990, Akt. Farmery, 2002;).

İlköğretim programlarında reform çalışmalarına giden ve bu süreçte, ara disiplin yaklaşımını program geliştirme çalışmalarına yansıtan ülkelerin programları incelendiğinde, her birinin, birbirinden farklı ara disiplinlere yer verdikleri gözlenmektedir. Örneğin, öğretim programlarında, *Kuzey İrlanda*, “bilgi teknolojilerini kullanma, karşılıklı anlayış, kültürel miras, sağlık, ekonomik farkındalık ve kariyer” (DENI, 2008); *İngiltere*, “kimlik ve kültürel çeşitlilik, sağlıklı yaşam, toplum katılımı, girişimcilik, küreselleşme ve sürdürülebilir gelişim, teknoloji ve medya, yaratıcılık ve eleştirel düşünme” (QCA, 2008); *İspanya*, “vatandaşlık ve ahlak, barış, sağlık, cinsiyet eşitliği, çevre, cinsellik, tüketici hakkı ve trafik” (MEC, 1992, Akt. Naval, Print ve Iriarte, 2003); *Kosova*, “yaşam becerileri ve kişisel eğitim, insan hakları ve demokratik vatandaşlık, girişimcilik, sağlık, çevre, bilgi ve iletişim teknolojileri, medya” (Discussion White Paper, 2001); *Avustralya*, “vatandaşlık, çeşitlilik, çevre, cinsellik, bilgi ve iletişim teknolojileri, çok kültürlülük, istihdam ve girişimcilik” (Australia Curriculum, 2014); *Kanada*, “entelektüel açıdan, bilgiyi kullanma, problem çözme, eleştirel karar verme, yaratıcılığı kullanma; yönetsel açıdan, etkili çalışma yöntemlerini kabul etme, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma; kişisel ve sosyal açıdan, potansiyeli geliştirme, başkalarıyla işbirliği yapma; iletişim açısından ise etkili iletişim kurma” (MELS, 2008a); *Finlandiya*, “kişisel gelişim, kültürel çeşitlilik ve enternasyonalizm, medya ve iletişim, katılımcı vatandaşlık ve girişimcilik, çevre, refah ve sürdürülebilir bir gelecek için sorumluluk, güvenlik ve trafik, teknoloji ve birey” (Finnish National Board of Education, 2005); *Hong Kong*, “ahlak, vatandaşlık, cinsellik, çevre” (Morris ve Chan, 1997) gibi ara disiplinlere yer vermiştir.

Ara disiplinler, doğası gereği, bireyin, toplumun ve dünyanın karşılaştığı sorunlarla ve yaşadığı deneyimlerle şekillenmektedir (Cremades ve diğerleri, 1995, Akt. Naval, Print ve Iriarte, 2003). Dolayısıyla söz konusu ülkelerin, karşı karşıya oldukları küresel, ulusal, toplumsal ve bireysel sorunlara bağlı olarak, programlarında farklı ara disiplinlere odaklanmaları kaçınılmazdır. Çünkü ara disiplinler, ülkeden ülkeye göre değişiklik gösteren başat eğitim önceliklerini yansıtmaktadır (CCPE, 2014). Morris ve Chan’a göre (1997) devletler tarafından ara disiplinler, toplumların gereksinimlerini ve taleplerini programa yansıtma noktasında bir strateji olarak görülmektedir. Dolayısıyla her devletin, öğretim programlarında yer vermeyi planladığı ara disiplinleri, ülkenin sosyo-politik koşulları bağlamında değerlendirmesi gerekmektedir.

Yine sözü edilen ülkelerin öğretim programlarındaki ara disiplinler incelendiğinde görülebileceği gibi, ara disiplinlerin önemli özelliklerinden biri de birbirlerini karşılıklı olarak tamamlayıcı-destekleyici yapıda olmaları; programlara, birbirlerine bağımlı bir yapıda yerleştirilmeleridir. Bu yapının nedeni, dünyadaki karmaşık sorunların tartışılmasının, tek bir ara disiplinin kazanımlarından ve içeriğinden daha fazlasını gerektirmesidir. Buna bağlı olarak ara disiplinler, programlara, ilişkili olma durumları ölçüt alınarak, genellikle birbirleriyle bütünlük yapıda yerleştirilirler. Örneğin, herhangi bir toplumsal sorunun çözümünde işe koşulabilecek, “yaratıcı düşünme ve problem çözme”, “eleştirel karar verme ve bilgiyi kullanma”, “yaratıcılık ve eleştirel düşünme”, “kültürler arası eğitim-vatandaşlık eğitimi-uluslar arası anlayış”, “tüketici eğitimi ve girişimcilik eğitimi”, “kimlik ve kültürel çeşitlilik”, “global boyut ve sürdürülebilir gelişim”, “teknoloji ve medya” gibi ara disiplinler arasında ilişki vardır ve programlarda genellikle birlikte kullanılırlar (CCPE, 2014; MELS, 2008a; QCA, 2008). Pat (1992), ara disiplinlerin tamamının bütüncül bir bakış açısıyla programda sunulmasının ve kendi içlerinde pratik hedefler için birleştirilmelerinin, uzun vadede, enerji ve zaman açısından daha ekonomik; uyumlu ve tutarlı öğrenme durumları sağlayacağını belirtmektedir.

Ara disiplinler konusunda açıklığa kavuşturulması gereken önemli bir nokta da ara disiplinlerin nasıl öğretileceğidir. Alanyazın incelendiğinde, ara disiplinlerin etkili biçimde öğretimi için sıklıkla “okul içi ve okul dışı etkinliklerin” önemine (MELS, 2008a); öğrenilenlerin, diğer derslerle ve okul dışındaki yaşama bütünlüştürülmesinde ise *tüm-okul yaklaşımının* rolüne (whole school approach) (PSHEA, 2008) vurgu yapılmaktadır.

Tüm-okul yaklaşımı, okulun sistematik gelişimi için okul ile işbirliği içinde çalışabilecek ve öğrenmeyi destekleyebilecek her kişi ve kurumun (çocuklar, öğretmenler, aileler, diğer mesleklerden kişiler, yemekhane çalışanları, hizmetliler, kütüphane görevlileri, öğrenci destek servisleri, yerel topluluklar, toplum, sivil toplum kuruluşları) bir bütün olarak hareket etmesini gerektirir. Tüm-okul yaklaşımı, okul topluluğundaki herkesin katılımının sağlanmasını; programın, dış paydaşlarla bağlantı kurularak planlanmasını; öğrenme ortamlarının yapılanmasında çağdaş öğrenme-öğretme yaklaşımlarının dikkate alınmasını; değerlere ve zihinsel, ahlaki, sosyal, kültürel gelişime önem veren bir okul kültürünün yapılanmasını; çocuklara ve gençlere söz hakkı verilmesini; öğretmenlerin mesleki ve kişisel gelişimlerinin sağlanmasını; çocukların ve gençlerin başarılarının bir bütün olarak değerlendirilmesini gerektirir (Co Durham & Darlington Healthy Schools Programme, 2014; Commonwealth of Australia, 2014; Healthyschools, 2008). Alanyazın incelendiğinde, okulların, ara disiplinleri uygularken tüm-okul yaklaşımı çerçevesinde izleyebilecekleri bazı

yöntemler önerdikleri dikkat çekmektedir. Bunlardan bazıları; ulusal programdaki diğer derslerle ilişkilendirme, belli bir ara disipline ilişkin tematik günler ya da etkinlik haftaları planlama, program dışında kişisel ve sosyal gelişim kursları açma (Kennewell, 1994; QCA, 2008), “küçük bir işletmeyi çalıştırma”, “para toplama kampanyası” gibi okul alışkanlıkları ile bütünleştirilebilecek etkinlikler planlama, eğitsel geziler planlama, okul saatleri dışında öğrenme olanakları yaratma, okul dışı etkinlikler planlama, kaynak kişilerden yararlanmadır (QCA, 2008).

Çalışma kapsamında ara disiplinler konusunda açıklığa kavuşturulması gereken son nokta ise ara disiplinlerin nasıl değerlendirileceğidir. Morris ve Chan'e göre (1997), ara disiplinlerin değerlendirilmesi, genellikle okulun inisiyatifinde olan; okul tarafından üstlenilmesi gereken bir görevdir. Kennewell (1994) ise ara disiplinlerin değerlendirmesinde, bu disiplinlere ilişkin kazanımların (öğrenme çıktılarının), açık, net ve davranışa dönük biçimde belirlenmesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Araştırmacıya göre (1994) öğrenciler, söz konusu kazanımlara göre değerlendirilmedikleri sürece, ara disiplinlerin getirdiği sorumlulukları yalnızca birer ödev olarak görmektedir. Araştırmacının ara disiplinlerin değerlendirilmesine yönelik diğer bir önerisi de, “Coğrafya ve Çevre Eğitimi”, “Tarih ve Vatandaşlık”, “İngilizce ve Bilgi Teknolojileri” örneklerinde olduğu gibi, her bir ara disiplini, doğrudan ilişkili olduğu dersler içinde değerlendirmektir (Kennewell, 1994).

Farklı ülkelerin ulusal programları incelendiğinde, yalnızca Kanada'da ara disiplinlerin değerlendirilmesine ilişkin iyi uygulama örneği olarak görülebilecek önerilere rastlanmaktadır. Bu önerilerden biri, ara disiplinlerin değerlendirilmesi amacıyla her bir ara disiplin için “değerlendirme ölçütlerinin” belirlenmesidir. Ülkede uygulanan öğretim programında, örneğin, “bilgiyi kullanma” ara disiplini için “çeşitli kaynaklara ulaşma, etkili araştırma stratejileri geliştirme, bilginin eleştirel analizini yapma, bilgiyi mantıklı olarak örgütleme, bilgiyi yeni bağlamlarda kullanma”; “problem çözme” ara disiplini için “problemin tanımını yapma, çözümler üzerinde tartışma, olası çözüm yollarını değerlendirme, geliştirilen çözüm yollarını başka bir duruma uyarlama”; “yaratıcılığı kullanma” ara disiplini için “yeni fikirler keşfetme, bir şeyi yapmanın farklı yollarını keşfetme, bir durumun özgünlüğünü değerlendirme” gibi değerlendirme ölçütleri belirlenmiştir (MELS, 2008a).

Kanada'da iyi uygulama örneği olarak görülebilecek diğer bir öneri, öğretmenlerin ara disiplinlerin değerlendirilmesi amacıyla belirlenen “değerlendirme standartlarına ve prosedürlerine” ilişkin görüş ve önerilerinin alınmasıdır. Değerlendirme standartları ve prosedürleri çerçevesinde öğretmenlerin görüşlerine başvuru sorulardan bazıları şunlardır: “Ara

disiplinlerden kaçınılmalı ve hangileri yazılı olarak değerlendirilecek (karne, ara disiplin raporu, diğer yazılı formlar vb.); ara disiplinler, bir yarıyılıda ya da bir yılda kaç kez değerlendirilecek; ara disiplinlerle ilgili değerlendirmeler ailelere nasıl bildirilecek; bir ya da daha fazla ara disipline ilişkin gözlemlerin kaydedilmesinden ve/veya rapor edilmesinden hangi öğretmenler sorumlu olacak?” Söz konusu sorular çerçevesinde öğretmenler tarafından sunulan önerilerin uygunluğuna karar vermek ise okul müdürlerinin sorumluluğudur. Böylelikle her okulda ara disiplinlerin nasıl değerlendirileceğine karar verilmektedir. Kanada’da öğretmenler, ara disiplinlere ilişkin değerlendirme sonuçlarını okul karnesine yansıtmak zorunda değildir. Ancak, okul yönetimi, kendi değerlendirme standartları ve prosedürleri çerçevesinde, ara disiplinlere ilişkin değerlendirme sonuçlarını karneye yansıtmayı planlayabilir. Ara disiplinlere ilişkin değerlendirme sonuçlarının karneye yansıtılmasında, diğer derslerde olduğu gibi, oranlar ya da göstergeler kullanılması gerekli değildir. Bunun yerine, Kanada eğitim programında belirlenen değerlendirme ölçütleri çerçevesinde, öğrencilerin zorlandıkları ya da güçlü oldukları yönler hakkındaki yorum formları kullanılabilir. Kanada’da, her eğitim-öğretim döneminin sonunda, farklı ara disiplinlerin değerlendirilmesine ilişkin gözlem yapmış olan öğretmenlerin birlikte çalışması ve işbirliği yapması zorunlu olmamakla birlikte, önerilmekte ve değerlendirmede en iyi yöntem olarak kabul görmektedir. Ayrıca ülkede, 2007’den bu yana, bir yarıyılın ya da bir yılın sonunda, okullar, ailelere, en az bir ara disipline ilişkin değerlendirme sonucunu, “ara disiplin raporu” ile bildirmek zorundadır (MELS, 2008b).

SONUÇ

Bu çalışmada, öncelikle “programlar arası bileşenler” kavramının tanıtılması; ardından ara disiplin yaklaşımının amacının, işlevinin, özelliklerinin, ara disiplinlerin belirlenmesinde ihtiyaç analizine duyulan gereksinimin, ara disiplinlerin öğretiminin ve değerlendirilmesinin açıklanması amaçlanmıştır. Sınırlı da olsa, alanyazındaki ve farklı ülkelerin ulusal öğretim programlarındaki açıklama ve öneriler dikkate alındığında; ara disiplinlerin öğretim programlarına, toplumların karşı karşıya kaldıkları pek çok karmaşık sorunun bütüncül bir yaklaşımla işlenmesi amacıyla yerleştirildikleri anlaşılmaktadır. Bilginin hızla artması sonucu, öğretim programlarındaki temel derslerin, öğrencilerin çok yönlü gelişmelerinde tek başına yetersiz kalması, öğretim programlarında ara disiplin yaklaşımına duyulan gereksinimi artırmaktadır. Bu yönüyle ara disiplinler, programların kazanımlarını ve içeriklerini çeşitlendirmekte ve genişletmekte; farklı derslerin öğretim programlarını zenginleştiren bir araç olarak işlev

görmektedir. Öğretim programlarında yer alan ara disiplinlerin ortak hedefi; kendisine ve başkalarına saygı duyan; kendisini ve çevresini her açıdan anlamaya çalışan; toplum ile işbirliği içinde çalışabilen ve toplumsal sorunlara çözümler üretebilen bireylerin yetiştirilmesidir.

Ülkeden ülkeye değişen küresel, ulusal, toplumsal, bireysel sorunlara ve eğitim önceliklerine bağlı olarak, her ülkenin öğretim programlarında farklı ara disiplinlere yer vermesi beklenmektedir. Bu bağlamda ülkelerin, programlarında yer verecekleri ara disiplinleri, bireyin ve toplumun gereksinimlerinden yola çıkarak belirlemeleri oldukça önemli görülmektedir. Ne yazık ki Türkiye’de 2005 öğretim programlarına yaygın olarak getirilen eleştirilerden biri, ‘programda ihtiyaç analizi çalışmasının yapıldığına ilişkin bilgi ya da açıklamanın bulunmamasıdır’ (Yaşar, 2005). Eğitim Programları ve Öğretim Alanı Profesörler Kurulu da (2005) program değişikliklerinin ülkenin temel felsefelerinden, gereksinimlerinden ve yaşantılarından kaynaklanması gerektiğini belirterek 2005 öğretim programlarını eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerin bir yansıması olarak, öğretim programlarında, bu disiplinlerin neden ve nasıl ara disiplin olarak seçildiklerine ilişkin de bilgi ya da açıklama yoktur (ERG, 2005). Söz konusu sorunlar, 2013’de öğretim programlarının güncellenmesi süreci için de söylenebilir.

Ara disiplinlerin öğretiminde tüm-okul yaklaşımının gereklerinin karşılanması ve “okul içi-dışı etkinlikler” önemlidir. Bu bağlamda, ara disiplinlerin hedeflerine ulaşılması için okullarda öğrenmeyi destekleyebilecek farklı kişi ve kurumlarla işbirliğinin yapılması, eğitsel gezilerin planlanması, okul ve toplumun ortaklaşa gerçekleştirecekleri kampanyaların düzenlenmesi, kaynak kişilerden yararlanılması önemli görülmektedir. Ara disiplinlerin değerlendirilmesinde ise her bir ara disipline ilişkin gözlenebilir ve ölçülebilir kazanımların belirlenmesi, ara disiplinlerin değerlendirilmesine ilişkin gözlem vb. tekniklerin işe koşulması, farklı branş öğretmenlerinin ara disiplinlerin değerlendirilmesi konusunda görüş alışverişinde bulunması, değerlendirme sonuçlarının okul karnesine yansıtılması önemli görülmektedir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar dikkate alındığında Türkiye’de ara disiplin yaklaşımının uygulanmasına ilişkin şu önerilerde bulunulabilir:

Öğretim programlarında ya da kılavuz kitaplarda, alanyazında yer alan kuramsal temeller dikkate alınarak ara disiplinlerin amacına, işlevine, özelliklerine ve derslerle ilişkilendirilmesine ilişkin açık, net ve yeterli yönlendirmelere yer verilebilir. Ara disiplinlerin her birine ilişkin, alan uzmanlarının, program geliştirme uzmanlarının, kamu kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, ailelerin görüşlerine başvurularak ve ülkede daha önce uygulanan öğretim programlarından yararlanılarak “kılavuz kitaplar”

hazırlanabilir. Şüphesiz, ara disiplin yaklaşımının başarıyla uygulanması, öncelikle öğretmenlerin ara disiplinlerin programdaki felsefesine, amacına, işlevine ve özelliklerine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmalarını gerektirir.

Ara disiplinler, bireylerin ve toplumun gereksinimleri ve evrensel beceriler dikkate alınarak (örneğin, aktif yurttaş katılımı, sosyal ve ahlâki sorumluluk, politik okur-yazarlık) güncellenmelidir. Bu noktada, gelecek çalışmalarda, program geliştirme sürecinin vazgeçilmez koşulu olan ihtiyaç analizine dönük araştırmalar yapılabilir. Periyodik zamanlarda ülkenin eğitim gereksinimlerine göre belirlenen ara disiplinler, hem öğretim programlarını zenginleştirecek hem de programların güncellenmesine katkı sağlayacaktır.

Ara disiplinlerin öğretimi, okul ve öğretmen ile sınırlı değildir. Bu bağlamda ara disiplinlerin etkili öğretimi için, öğretmenler, aileler ve okulun içinde bulunduğu toplum, tüm-okul yaklaşımının ve okul dışı etkinliklerin gereklilikleri konusunda bilgilendirilmelidir. Gelecek araştırmalarda, ara disiplinlerin öğretiminde etkili olduğu bilinen tüm-okul yaklaşımının ve okul içi-dışı etkinliklerin ara disiplinlerin kazandırılmasına etkisini ortaya koyacak çalışmalar yapılabilir. Öğretim programlarında ara disiplinlere ilişkin değerlendirme ölçütleri, yöntem ve teknikleri açıklığa kavuşturulmalıdır. Ara disiplinler, öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duyuşsal gelişimleri ile ilişkili olduğu için değerlendirilmelerinde şüphesiz farklı yaklaşımlardan yararlanılabilir. Örneğin, öğrenci davranışlarının ve tutumlarının gözlemlenmesi yoluyla ara disiplinler değerlendirilebilir. Okul yöneticilerinin danışmanlık ettiği toplantılarda ara disiplinlerin öğretimine ve değerlendirilmesine ilişkin yöntem ve teknikler tartışılarak; her okuldan, kendi koşulları çerçevesinde uygulama ve değerlendirme yöntemleri belirlenmesi istenebilir. Ara disiplinlerin etkili öğretimi ve değerlendirilmesi, öğretmenler arasında geliştirilen işbirliğine bağlıdır. Bu bağlamda, öğretmenlerin ara disiplinlerin öğretimi ve değerlendirilmesinde sorumluluğu paylaşmaları ve uyguladıkları yöntem ve tekniklerden birbirlerini haber etmeleri amacıyla, okullarda haftalık ya da aylık toplantıların düzenlenmesi yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

- Australia Curriculum. (2014). "Cross-curriculum priorities." [Online]: Retrieved on 12-August-2014, at URL: <http://www.australiancurriculum.edu.au>
- Bağlı, M. T. (2013). Ara-Disiplin Olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi: İlköğretim Öğrencilerinin İnsan Haklarına İlişkin Görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 296-310.
- Carpenter, B. (1995). Building an Inclusive Curriculum, K. Ashcroft, D. Palacio (Ed.) *The Primary Teacher's Guide to the New National Curriculum*. New York: Routledge.

- CCPE (Commission des programmes d'études). (2014). "Content of The Program of Programs, Cross-Curricular Competencies." [Online] Retrieved on 12-August-2014, at URL: <http://www.ccpe.gouv.qc.ca/orienta/anglais/index-a.htm>.
- Co Durham & Darlington Healthy Schools Programme. (2014). "National Healthy School Status - A Whole School Approach." [Online] Retrieved on 18-August-2001, at URL: <http://www.salisbury.anglican.org/resources-library/schools/schools-every-child-matters/be-healthy>.
- Commonwealth of Australia. (2014). "Whole School Or Centre Approach." [Online] Retrieved on 12-August-2001, at URL: http://www.responseability.org/_data/assets/pdf_file/0004/7960/Whole-school-or-centre-approach.pdf.
- DENI (Department of Education). (2008). "Educational (Cross-Curricular) Themes." [Online] Retrieved on 10-April-2008, at URL: http://www.deni.gov.uk/cct_1.pdf.
- Discussion white paper. (2001). "The New Kosovo Curriculum Framework - preschool, primary and secondary education." [Online]: Retrieved on 12-August-2014, at URL: <http://www.masht.gov.net/advCms/documents/New%20Kosova%20Curriculum%20Framework.pdf>.
- Eğitim Programları ve Öğretim Alanı Profesörler Kurulu. (2005). Eğitim Programları ve Öğretim Alanı Profesörler Kurulu İlköğretim 1-5. Sınıflar Öğretim Programlarını Değerlendirme Toplantısı (Eskişehir) Sonuç Bildirisi. *İlköğretim-Online*, 5(1), 1-8, [Online]: [http://ilkogretim-online.org.tr/vol5say1/sbildirge\[1\].pdf](http://ilkogretim-online.org.tr/vol5say1/sbildirge[1].pdf) adresinden 12 Eylül 2014 tarihinde indirilmiştir.
- Elkatmış, M. (2012). İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplini Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyi. *Akademik Bakış Dergisi*, 29, 1-20.
- ERG. (Eğitim Reformu Girişimi). (2005). Yeni Öğretim Programlarını İnceleme ve Değerlendirme Raporu. *İlköğretim-Online*, 5(1), 1-214, [Online]: [http://ilkogretim-online.org.tr/vol5say1/sbildirge\[1\].pdf](http://ilkogretim-online.org.tr/vol5say1/sbildirge[1].pdf) adresinden 12 Eylül 2014 tarihinde indirilmiştir.
- Farmery, C. (2002). *Teaching Science 3-11: The Essential Guide*. London: Continuum International Publishing Group.
- Finnish National Board of Education. (2005). "The Finnish Curriculum Development Processes." [Online]: Retrieved on 15-October-2008, at URL: <http://www.oph.fi/info/pisahelsinki/lectures/irmeli%20halinen.ppt>.
- Gözütok, F. D., Akgün, Ö. E. & Karacaoğlu, Ö. C. (14-16 Kasım 2005). İlköğretim Programlarının Öğretmen Yeterlikleri Açısından Değerlendirilmesi. *Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sabancı Kültür Sitesi, 17-40.
- Gözütok, F. D. ve Alkın, S. (2008). İlköğretim Öğretmenlerinin Programdaki Ara Disiplin Yaklaşımına İlişkin Görüşleri. *International Conference on Educational Sciences ICES-08*. Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi, (23-25 Haziran) 839-853.
- Gözütok, F. D. (2010). Milli Eğitim Çocuklara Ulusal Değerleri Kazandırmaktan Neden Vazgeçiyor? *İlköğretim Online*, 9(2), 601-629, [Online]: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ilkonline/article/view/5000038060/5000036917> adresinden 12 Eylül 2014 tarihinde indirilmiştir.

- Healthyschools. (2008). "The whole school approach." [Online]: Retrieved on 21-October-2008, at URL:<http://www.healthyschools.gov.uk/About-Whole-School-Approach.aspx>.
- İÖGM. (İlköğretim Genel Müdürlüğü). (2004). İlköğretim 1-5. Sınıf Programları Tanıtım Kitapçığı. Milli Eğitim Bakanlığı. [Online]: iogm.meb.gov.tr/files/io1-5sinifprogramlaritanitimkit.pdf. adresinden 12.01.2007 tarihinde indirilmiştir.
- Kansızoğlu, H. B. (2014). Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Ara Disiplin Alan Kazanımlarına İlişkin Bir Araştırma. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 9, 75-95.
- Kennewell, S. (1994). *Models for Teaching and Learning Cross Curricular Themes and Competences*. Third International Colloquium on Education: British and American Perspectives. La Crosse: Wisconsin University.
- King, A. S. ve Reis, M. J. (1993). *The Multicultural Dimension of the National Curriculum*. London: Routledge.
- Küken, G. (2006). Türkiye’de Eğitim Felsefesi, M. Hesapçioğlu ve A. Durmuş (Ed.) *Türkiye’de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi* (390-404). Ankara: Nobel Yayın.
- MELS (Ministère de l’Éducation, du Loisir et du Sport). (2008a). "Cross-Curricular Competencies." [Online]: Retrieved on 15-May-2008, at URL: http://www.mels.gouv.qc.ca/DFGJ/dp/programme_de_formation/secondaire/pdf/qep004/chapter3.pdf.
- MELS (Ministère de l’Éducation, du Loisir et du Sport). (2008b). "Evaluation Of Cross Curricular Competencies." [Online]: Retrieved on 15-April-2008, at URL: http://www.mels.gouv.qc.ca/DGFJ/pdf/cpea_evaluation1_eng.pdf.
- Morris, P. ve Chan, K. (1997). Cross-Curricular Themes and Curriculum Reform in Hong Kong: Policy as Discourse, *British Journal of Educational Studies*, 45(8), 248–262.
- Naval, C., Print, M. ve Iriarte, C. (2003). Civic Education in Spain: A Critical Review of Policy. *Journal of Social Science Education*, 2, 1-11.
- Pat, K. (1992). Health Education in the National Curriculum. In G. Hall (Ed.), *Themes and Dimensions of the National Curriculum: Implications for Policy and Practice* (pp.44-57). London: Routledge.
- PSHEA. (Personal, Social and Health Education Association). (2008). "Secondary curriculum." [Online]: Retrieved on 01-November-2008, at URL: http://www.pshe-association.org.uk/new_curriculum.aspx.
- Taş, İ. (2010). "2005 İlköğretim Programının Hazırlanmasında Görev Alan Ara Disiplinler Komisyonu Üyelerinin ve Sınıf Öğretmenlerinin Ara Disiplin Yaklaşımı Konusundaki Bilgi Durumunun Ve Görüşlerinin Belirlenmesi." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ülger, M. ve Yel, S. (2013). Ara Disiplin Alanı Olarak İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi İle İlgili İlköğretim Öğretmenlerinin Yeterlik Algıları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(10), 19-32.
- Verma, G. K. ve Pumfrey P. D. (1994). *Cross Curricular Contexts, Themes and Dimensions in Primary Schools*. London: Falmer Pres.

- Yaşar, Ş. (14-16 Kasım 2005). Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretimi. *Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sabancı Kültür Sitesi, 329-342.
- Yaşar, Ş., Çengelci Köse, T., Gürdoğan Bayır, Ö. ve Göz, N. L. (28-30 Nisan 2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Ara Disiplinlerden Yararlanılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *2. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumunda sunulmuş bildiri*, Ankara.
- QCA. (Qualifications and Curriculum Authority). (2008). "Cross-curriculum dimensions". [Online]: Retrieved on 09-March-2008, at URL: <http://curriculum.qca.org.uk/key-stages-3-and-4/cross-curriculum-dimensions/index.aspx>.